

Давор Јанкулоски

Истражувачки центар за ареална лингвистика „Божидар Видоески“

Македонска академија на науките и уметностите

jankuloski@manu.edu.mk

ОД МИКРОТОПОНИМИЈАТА НА ГРАДОТ КИЧЕВО

Имињата на местата од еден крај не претставуваат само еден лексички фонд на зборови на јазикот, т. е. јазиците што се зборуваат во тој регион. Тие постанале своевидни сведоштва на неговата културна историја, па затоа не би можеле да ги определиме само како просторна, материјална категорија, туку претставуваат и духовна категорија (Кочевски 2008: 94). Во нив се одразени најразлични етнички, политички, економски, културни и други промени од минатото. Имињата на местата, таканаречени топоними, како сведоци за далечното минато, неретко содржат стари форми, кои не се лесни за интерпретација и бараат специјално објаснување. Во тој контекст, Петар Хр. Илиевски (1988) често потенцира дека она што се фосилите за биологијата и седиментите за геологијата, тоа се имињата на местата за културната историја на еден регион.

Овој текст се занимава со урбаната топонимија на градот Кичево, лоциран во западниот дел на Македонија. Топонимите кои стануваат традиција на еден град, настануваат низ многу духовни процеси, временско-историски интервали, именувања и преименувања. А колку еден град успеал да создаде топоними што подолго траеле низ времето, толку е подолго неговото сеќавање, неговата духовна и историска вертикала. Името на овој град, веројатно доаѓа од словенската основа *кук- ‘кук, оттука завој, кривина’, мотивирано од завојот што го прави Кичевската (Зајаска) Река околу Калето. Формата *Кичево* е понова, настаната по аналогија од други многубројни називи со присвојниот суфикс *-ово*, *-ево*, додека постарата форма е *Кичаа*, односно *Кичава*, документирана во хрисовулите на византискиот император Василиј II од 1019 година. Централното градско подрачје се развило околу Китиното Кале – издигнување и тврдина над градот, кое истовремено

претставува и археолошко наоѓалиште од типот на утврдена населба од бронзеното и железното време, како и од средниот век (Коцо 1996: 164). Според народните преданија, местото го добило името по кнегињата Кита, една од сестрите на Крале Марко, која живеела во дворецот на Калето. Придавскиот дел од називот можеме да го поврземе и со апелативот *киѝка*, што според толковните речници на македонскиот јазик (сп. Конески, К. 2005: 518–519, Мургоски 2011: 518), означува ‘неколку стракови цвеќе заедно; сноп го растенија или зачини врзани заедно’, но и ‘шумичка во поле, осамени дрвја на возвишение; место што личи на китка’. Оваа форма води потекло од прасл. *kyta, односно *kytka, изведено со суф. *-tka*, позната и во другите словенски јазици со слични значења (Трубачев 1987: 279–282, Skok 1972: 86). *Киѝ(к)а* како назив за географски објекти е застапен во македонската топонимија, сп. планина Китка во Скопско, врв Китка на Осоговски Планини итн.¹ Именскиот дел од синтагмата, Кале, претставува заемка од турскиот јазик – *kale*, со значење ‘тврдина’, односно ‘возвишение што служи како тврдина за одбрана’.

Во продолжение ги разгледуваме имињата на кичевските населби, кои настанале во различни временски периоди и под различни историски околности. Едни од нив имаат „попросирна“ семантика и јасно етимолошко потекло, додека други бараат поголемо внимание и претпазливост при определувањето на семантичката вредност на називот.

Веројатно најстарата градска населба, сместена под тврдината Китино Кале, се нарекува **Подварош**. Кај Т. Смиљаниќ (Смиљаниќ 1935: 409) населбата се бележи под името Варошко Маало. Називот е формиран со префиксација на зборот *варош*, кој во балканските јазици се смета за унгаризам, од *város* ‘град’, навлезен со посредство на турскиот јазик (Георгиев 1971: 121). Според Скок (Skok 1973: 567) до 15 век, варош означувало ‘населба што се развила под феудалниот град’. Овој збор е одразен во низа микротопоними во Македонија, особено познат по населби лоцирани под стари тврдини, како Варош под Марковите Кули во Прилеп, населбата Варош под Самуиловите тврдини во Охрид, но и други.² Во топонимијата со називот варош, вообичаено, се нарекувале места што се наоѓале под градот, односно тврдината која во феудално време служела за одбрана, за живеење на владетелот итн., што значи дека словенски еквивалент на варош би бил подграѓе (подградец и сл.) – форма, исто така, присутна во

¹ За мотивите во именувањето на географски објекти со називот *Киѝка* детално објаснување дава Б. Конески (1993: 6–10).

² Види повеќе кај Стаматоски (1990: 289–291).

македонската топонимија. Според тоа, се чини дека значењето на зборот *варош* како ‘населено место развиено под феудален град’ не било познато во народниот јазик, па оттука е допуштена тавтологија при именувањето на оваа кичевска населба.

Меѓу постарите кичевски населби се сметаат и Чифлик, Цума Маало, Бала Маало, како и Бичинци – кое некогаш било засебно село, а денес составен дел од градот.

Чифлик се развило како маало на чифлигарите на кичевските бегови. Називот потекнува од турското *çiftlik* што означува ‘голем земјиштен имот во посед на агите и беговите’, прифатен е и во другите балкански јазици. Овој назив често се јавува во македонската топонимија.

Цума Маало се наоѓа во центарот на градот, а во ова маало се наоѓа еден од постарите исламски сакрални објекти – Цума Цамија или Султан Бајазит Цамија. Називот цума доаѓа од арапскиот јазик, навлезен со посредство на турскиот – *sıta* со првично значење ‘молитва која се практикува во петок во цамија’ и секундарно ‘петок (ден во неделата)’ (Škalić 1966: 243). Традицијата кај христијанското население, споменатата цамија ја порзува со некогашна црква Света Петка, со тоа што црквата е урната, а на нејзино место е изградена цамија. Според археолошките истражувања на теренот на оваа цамија (Спасовска-Димитриоска 1993: 253–263), откриениот движен археолошки материјал покажува дека се работи за развиен и доцен среден век со индикации за постоење на профан или судејќи по глеѓосаните ќерамиди можеби и за сакрален објект – црква.

Бала Маало, пак, е лоцирано е северно од ридот Китино Кале. Веројатно е дека називот има арапско потекло навлезен со посредство на турскиот, од арап. *bālī* ‘стар’, тур. лично име *Bāli*, во Босна називот *balija* означува ‘муслиман селанец, кој не припаѓа на повисоката, образованата класа’ (Škalić 1966: 118). И во ова маало има стар муслимански храм изграден во раниот османлиски период. Се претполага дека се работи за Мехмед-хан цамијата спомената во османлиски дефтер од 1564 година.

Источно од ридот Китино Кале е лоцирана населбата **Бичинци**. Во ова маало се наоѓа најстарата цамија во градот, подигната во 1420 година. Името на населбата веројатно е добиено од личното име Бичин, засведочено во Речникот на личните имиња кај Македонците (Станковска 1992: 40), изведено од *Бич(о)* и со суф. *-ин*, кој е продуктивен кај машките имиња (сп. и *Милчин*, *Ѓурчин* итн.). Но, не ја исклучуваме и можноста дека станува збор за турско потекло, од каде што ги среќаваме заемките *бичкија* < тур. *biçki* ‘рачна пила од дрвена

рамка и челичен лист со остри запци на долниот раб’ и бичкиџија < тур. *bıçkıcı* ‘сечач, стругар’, па оттука следствено називот би означувал ‘место каде што се бичат дрва’.

Уште еден кичевски урбан топоним е **Бела Кула**, кој се однесува на населба која се развила крај некогашна кула, по која и го добила името. Објектот, веројатно, служел за контрола на влезот во градот. Првиот член од називот е еднаков на формата за женски род од придавката *бел*, додека вториот доаѓа од кула ‘висока правоаголна или цилиндрична градба, често дел од замок, црква итн.’ (Мургоски 2011: 580), а потекнува од тур. *kule*, варијанта од арап. *kal’a* (Иванова 1996: 348).

Денешното градско подрачје ги опфаќа и населбите Девеана, Календерица, Ложионица, Карпош, Коњски Ливади, Арамиско Гнездо, како и периферните населби Пашино, Подкрушино, Раштански Пат, Кошарани, Иванидол, Горица.

Името на населбата **Девеана** доаѓа од турскиот назив за ‘камила’ *deve* и *han*, т. е. ‘ан – гостилница со преноќиште’. Веројатно е дека на ова место порано имало таков тип ‘друмска меана’, чие постоење во текот на времето се изгубило од колективната меморија на кичевчани. Во Македонија постојат и други топоними кои го вклучуваат овој турски назив за камила, како на пр. *Деве Баир* (‘камилски рид’), додека со називот *Деве Ан* е познати потврдено постоењето на анови во Скопје и Битола. Овие анови се поврзуваат со занимањето *камилар* ‘човек што чува или води камили’, а оваа професија, одамна напуштена и денес заборавена, се одразила и во македонското презиме *Камиларов(ски)* (Стаматоски, Митков 2000: 17). *Камиларски Ан* се споменува дека постоел и во Неготино (Радовановиќ 1924: 344).

Календерица се јавува како микротопоним и на други места – шума во с. Бачишта, Кичевско и ниви во с. Елшани, Охридско. Можно е да потекнува од прекар *Календер*, тур. *kalender* ‘безгрижен човек, мангуп’, но исто така не се исклучува можноста дека се работи за латинско влијание, изведен со словенскиот суфикс *-ица* од личното име Календер од лат. *kalendae* ‘прв ден во месецот / Божиќ или Нова Година’ (Пјанка 1970: 215; Илиевски 1988: 459; Станковска 2001: 183).

Ложионица е населбата која настанала во околината на некогашната ложилница, простор каде што се вршеле поправки на локомотивите и вагоните од теснолинејката, а првата пруга била изградена уште во периодот на Првата светска војна. Името на населбата кај народот е зачувано во оваа варијанта, т. е. во првичниот облик како што е навлезено, имено, се работи за термин добиен по културно влијание од српскиот јазик. Македонскиот литературен назив за објект од

таков тип е *ложилница*, изведен од глаголот *лож* ‘пали оган, става дрва во печка’. Нивното потекло се лоцира во прасловенската глаголска основа **log-*, превој на прасловенскиот корен **leg-* со примарно значење ‘лежење, хоризонтална положба’. Вградената семантика на превојната основа се реконструира како ‘става, поставува’, што е воочливо и од семантичката мотивираност на нејзините бројни деривати во македонскиот, но и во другите словенските јазици.

Кичевската населба **Карпош** е изградена по Втората светска војна. Со овој назив се именувани и неколку населби во други градови во Македонија – Скопје, Куманово, Струмица, Битола, Охрид. Имено, Карпош е заедничко име на две значајни личности од историјата на македонскиот народ – Петар Карпош, војвода кој во 17 век бил водач на населението од Кумановско и Кривопаланечко и се борел против турските феудалци, познат по Карпошовото востание од 1689 година, а по него прекарот го добил и Христијан Тодоровски – Карпош, народен херој и еден од најистакнатите македонски учесници во НОВ. Името *Карпош* веројатно претставува варијанта на името Карпо, кое доаѓа од грч. *Καρπός* < *Πολύκαρπος* ‘плоден, роден, име на христијански светец’ (Станковска 1992: 144), но не се исклучува можноста и за прекар изведен од зборот карпа, чие фигуративно значење е ‘голем, силен, издржлив човек’.

Коњски Ливади е населба урбанизирана во втората половина на 20 век. Придавската форма е изведена од зоонимот *коњ*, кој во македонскиот јазик го континуира прасловенското **kōňь*, додека именката ливади, множинска форма од *ливада*, означува ‘земјиште обраснато со трева која се коси за сено или се користи за пасење’, која во македонскиот јазик претставува заемка од грчкото *λίβαδι*.

Меѓу поновите урбани населби, настаната во последните децении на 20 век, е **Арамиско Гнездо**. Синтагмата има фигуративно значење – првата компонента претставува придавската форма од *арамџа*, чие потекло се лоцира во тур. *harami* ‘разбојник, крадец’, додека именката *гнездо* во македонскиот јазик го континуира прасловенското **gnězdo*. Истиот назив го носи и една викенд населба во Охрид, „главно на богати граѓани“ (Коробар-Белчева 2019: 94; Стаматоски 1990: 190)

Пашино се наоѓа на северната периферија на градот. Името доаѓа од **Пашино месџо*, при што имаме супстантивизација на првиот, атрибутскиот дел, образуван од апелативот *џаша* < турски *paşa* ‘почесна титула на највисоки воени и граѓански великодостојници во Отоманската Империја и некои други современи муслимански земји’

со суфискот *-ин(о)*. Не ја исклучуваме можноста и за целосно словенско потекло на називот од апелативот *īaша* со значење ‘пасиште’.

Името на населбата **Подкрушино** е мотивирано од нејзината местополжба, образувано со префиксот *īоо-*, кој подразбира ‘тоа што се наоѓа под означеното со основната именка’ и топонимот *Крушино* – месност и излетничко место над градот Кичево. Името на овој топоним е изведено од ботаничкиот термин *круша*, од кој често се изведувале називи на места, на пр. *Крушица* – села во Кичевско и во Светиниколско. Овој термин е општословенски. Прасловенската форма е **gruša*, а според Трубачев (Трубачёв 1980: 156) претставува изведенка со суф. **-j-a* од **grušiti* (**krušiti*) со паралели во балтичките јазици – стпрус. *crausy* ‘крушово дрво’, *crausios* мн. ‘круши (плодови)’, латв. *grauše* ‘круша’ итн. Се третира како назив од праевропскиот супстрат, како стар балтословенско-германски назив или како стара заемка со непознат извор, можеби курдски со аварско посредување на што упатува и прататковината на дрвото *круша* како култура – Кавказ или Средна Азија (Skok 1972: 215; Snoj 2016: 241).

Кошарани претставува месност на периферијата на Кичево која прераснала во населба. Името упатува на место каде што имало *кошара* ‘примитивна куќичка од гранки, од испреплетени прачки наменета за луѓе или за стока; колиба’. Називот води потекло уште од прасловенскиот, во кој се претполага дека била присутна именката **košàra* со вакво значење, изведена од **košь* ‘сад сплетен од гранки’ и суф. **-ara*.

Раштански Пат е приградска населба настаната по патот што води кон кичевското село Раштани, чие име потекнува од апелативот (*x*)*расī* ‘растеж, даб’, ‘грмушки, обично со суви гранки’ (Пјанка 1970: 171), прасл. **xvorstь*, чиешто првенствено проширување е со нетопономастичкиот суф. *-ани*, со кој примарно се формирале етноними (ibid., 256), а потоа топоними. Именската компонента на називот, пат ‘пространство по кое се врши движење на луѓе и превозни средства’, води потекло од истозначната прасловенска форма **pqtь*.

Од две компоненти се состои и името приградската населба **Иванидол**. Првата е изведена од личното име *Иван*, прифатено кај словенските народи со христијанизацијата (веројатно преку грчкото *Ἰωάννης*, од хебрејски *Yôhānān*), а според *Речникоѝ на личниѝе имиња кај Македонциѝе* (Станковска 1992: 128), евидентирано е во 11 век. Втората компонента во називот се однесува на географскиот термин *дол* ‘вдлабнатина слична на долина’, т. е. ‘длабнатинка меѓу два брега; рекичка со вдлабено корито’, од прасл. **dolь* (Видоески 1999: 52).

Горица е најјужната приградска населба. Називот е мошне фреквентен во словенската топонимија, потекнува од прасл. *gora ‘шума, гора’, ‘брдо’ со деминутивен суфикс *-ица* што би значело ‘мала шума’.

***

Јазичното шаренило на Кичевскиот Регион се одразило и во урбаната микротопонимија. Во централното градско подрачје доминантни се формите од турско потекло, кои се адаптирале на македонскиот јазичен модел. Тоа е очекувано со оглед на долговековната османлиска власт во градот и неговиот културен развој во тој период. Од друга страна, на периферијата преовладува македонската наслојка во именувањата на местата кои прераснале во градски населби. На крајот, се чини, најважно е да напоменеме дека научната интерпетација на топонимите не може и не смее да биде потчинета на романтичарските емоции на балканските народи, а објективното разбирање на научните факти само треба да претставува алка за нивно зближување.

Литература

- Видоески, Б. 1999. *Географската терминологија во дијалектните на македонскиот јазик*. Скопје: МАНУ.
- Георгиев, В. (ред.). 1971. *Български етимологичен речник*, I. Софија: БАН.
- Иванова, О. 1996. *Речник на топонимите во областа на сливото на Брегалница*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Илиевски, П. Хр. 1988. *Балканолошки лингвистички студии*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Конески, Б. 1993. „Ономастичко-митолошки теми“, *Прилози* – МАНУ, Одделение за лингвистика и литературна наука, XVIII, 1, 5–26.
- Конески, К. (ред.). 2005. *Толковен речник на македонскиот јазик*, том II. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Коробар-Белчева, М. 2019. *Македонски ономастички исцржувања*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Коцевски, Д. 2008. *Чај од јужните мориња*. Скопје: Магор.
- Коцо, Д. (ред.). 1996. *Археолошката карта на Република Македонија*, том II. Скопје: МАНУ.
- Мурговски, З. 2011. *Толковен речник на современиот македонски јазик*. Скопје: Филолошки факултет „Б. Конески“.
- Пјанка, В. 1970. *Топонимската на Охридско-преспанскиот базен*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

- Радовановић, В. С. 1924. *Тиквеш и Рајец – антиројџеографска испитивања*. Београд.
- Смиљанић, Т. 1935. „Кичевија”, *Насеља и њорекло сѣановнишиѣва*, 28, 337–483. Београд.
- Спасовска-Димитриоска, Г. 1993. „Сакралните објекти Св. Ѓорѓи во Кнежино и Цума Цамија во Кичево“, *Macedoniae Acta Archaeologica* 13 (1992), Скопје, 253–263.
- Стаматоски, Т. 1990. *Македонска ономасѣика*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Стаматоски, Т., Митков, М. 2000. *Јазикоѣ на имињаѣа*. Скопје: Матица македонска.
- Станковска Љ. 1992. *Речник на личниѣе имиња кај Македониѣе*. Скопје.
- Станковска, Љ. 2001. *Тоѣонимиѣе со суфиксоѣи -иѣа во Македонија*. Скопје.
- Трубачѣв, О. (ред.). 1980. *Этимологический словарь славянских языков*, т. 7. Москва: Наука.
- Трубачѣв, О. (ред.). 1987. *Этимологический словарь славянских языков*, т. 13. Москва: Наука.
- Skok, P. 1972. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga II. Zagreb: JAZU.
- Skok, P. 1973. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga III. Zagreb: JAZU.
- Snoj M. 2016. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Škaljić, A. 1966. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.

Davor Jankuloski

THE URBAN TOPONYMY OF KIČEVO

S u m m a r y

The text deals with the urban toponymy of Kičevo, a city in western Macedonia, and demonstrates how the region's linguistic diversity is reflected in its urban place names. In the central area of the city, Turkish-origin names, adapted to the Macedonian linguistic model, are prevalent due to the long-standing Ottoman influence. Conversely, in the periphery, toponyms of Macedonian origin dominate in areas that have developed into urban settlements. The text emphasizes that the toponyms that become entrenched in a city's tradition emerge through various historical and cultural periods. The durability of these toponyms reflects the city's memory and its historical continuity.

Keywords: Urban Toponymy, Linguistic Diversity, Place Names, Kičevo, Macedonia